

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ELİT KADIN SPORCULAR VE KADIN
AKADEMİSYENLER İLE SPOR YAPMAYAN KADINLARIN
TOPLUMSAL CİNSİYET ROL ÖZELLİKLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

İnci NOYAN

**BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN
Yrd. Doç.Dr.Perican BAYAR**

2006- ANKARA

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Lisans **Programı**

çerçevesinde yürütülmüş olan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından
Yüksek Lisans **Tezi** olarak kabul edilmiştir.
Tez Savunma Tarihi : 19/07/2006

Prof.Dr. Fehmi TUNCEL
Ankara Üniversitesi
Jüri Başkanı

Yrd.Doç.Dr. Ziya KORUÇ
Hacettepe Üniversitesi
Raportör

Yrd.Doç.Dr.Perican BAYAR
Ankara Üniversitesi

Yrd.Doç.Dr.Sürhat MÜNİROĞLU
Ankara Üniversitesi

Yrd.Doç.Dr.Cengiz AKALAN
Ankara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Kabul ve Onay	ii
İçindekiler	iii
Önsöz	iv
1- GİRİŞ	1
1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet	1
1.2. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Rolü	6
1.3. Cinsiyet ve Spor	8
1.4. Cinsiyet ve Başarı	15
1.5. Cinsiyet Kuramları	16
1.6. Sporda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları	18
1.7. Cinsiyet ve Başarı Üzerine Yapılan Çalışmalar	22
2- GEREÇ ve YÖNTEM	25
2.1. Evren ve Örneklem	25
2.2. Veri Toplama Araçları	25
2.3. İşlem Yolu	26
2.4. Verilerin Analizi	26
3- BULGULAR	27
4- TARTIŞMA	31
5- SONUÇ ve ÖNERİLER	37
ÖZET	39
SUMMARY	40
KAYNAKLAR	41
EKLER	45
EK.1	46
ÖZGEÇMİŞ	47

ÖNSÖZ

Araştırmanın başından sonuna kadar yardım ve desteğini esirgemeyen Sayın Hocam Yrd.Doç.Dr. Perican BAYAR'a ölçekleri uygulamamda yardımlarını esirgemeyen Sayın Hocam Prof.Dr.Ersan ERSOY'a istatistiksel analizini yapmamda yardımcı olan Sayın Hocam Yrd.Doç.Dr. Ziya KORUÇ'a ve Leyla BİLEN - KAZANCIK'a çalışmanın her aşamasında yanımda olan babam Yücel NOYAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

1. GİRİŞ

1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Geçmişten günümüze insanlar, toplum içinde yaşayıp toplum ve kültürün bir parçası olurken kültürde üretmişlerdir. Bu kültür ürünü öğelerden birisi de kadınlık ve erkekliktir. Bir zamanlar ana erkil yapılar varken daha sonra bir çok erkil toplum yapıları ortaya çıkmıştır. Kadın ya da erkek her ikisinde insandır. İnsani değerlerinin ve kimliklerinin üzerine kültürler yardımıyla cinsiyetlerini vurgulayan etken ve edilgen bir kısım tamlamalar eklenmiştir. Çocukluk yıllarından başlayarak içinde büyüdüğümüz kültürler, cinsel kimlik üzerinde de etkili olmaktadır. Bu nedenle toplumların kendine özgü davranışları ve yaşantıları oluşmaktadır (Dökmen, 1991).

Cinsiyet çeşitli disiplinler tarafından ele alınan ve çok yönlü incelenen bir değişkendir. Psikolojinin yanı sıra, sosyoloji, antropoloji gibi sosyal bilimlerin ve biyoloji gibi fen bilimlerinin de inceleme alanı olmuştur. Çünkü toplum içinde belki de bu kadar çok kişiyi içine alan bir başka sınıflama yoktur. Toplumsal düzenlemenin her türüsünde cinsiyetin etkisini ya da cinsiyete göre ortaya çıkmış bir farklılaşmayı görmek mümkündür (Dökmen, 2004).

Toplumun iki ana unsuru olan kadın ve erkek biyolojik özellikleri bakımından farklıdır, buna cinsiyet denilmektedir. Cinsiyet (Sex); Cinsiyet kromozomları ve cinsiyet organları gibi üremeye ilgili doğuştan varolan fizyolojik özelliklere karşılık gelen daha dar kapsamlı bir terimdir (Melli, 2000). Deaux'e (1985) göre Cinsiyet (Sex) terimi, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade etmektedir ve biyolojik bir yapıya karşılık gelmektedir. Cinsiyet, bireyin biyolojik cinsiyetine dayalı olarak belirlenen demografik bir kategoridir.

Yine, Arches ve Lloyd'a (2002) göre Cinsiyet (Sex) biyolojik karakteristiklerle sınıflandırılır. Erkek ve kadın kavramı tüm toplumlar tarafından genetik ve biyolojik yapı farklarıyla tanımlanır. Cinsiyet (sex) kavramı; iç ve dış genital organların kadın ve erkekteki değişimiyle de ifade edilmektedir.

Cinsiyetle ilgili çalışmalar 1970'den sonra hızla artış göstermiş, yeni çalışmalar ve kavramların yaratılmasına neden olmuştur. Bu nedenle de alanda genel kullanım açısından bir kavram kargaşası yaşanmaktadır (Melli, 2000).

Toplumsal cinsiyet bir kültür sorunudur, erkek ve kadınların eril ve dişil olarak toplumsal sınıflandırılmasına işaret eder. İnsanların erkek ya da kadın olduğu, çoğunlukla biyolojik göstergelere göre anlaşılabilir ancak eril veya dişil olduğu aynı şekilde anlaşılmaz, ölçütler kültürlerdir, yere ve zamana göre değişiklik gösterir (Bhasin, 2003). İngilizce'de cinsiyet için sex, toplumsal cinsiyet için gender terimleri kullanılmaktadır. Böyle bir ayrıma ihtiyaç olduğu için, Türkçe'de başka terimlerden söz edilmekle birlikte, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet terimleri ile bu iki kavram karşılanmaya çalışılmaktadır.

Batı literatüründe cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) terimleri bazen birbirinin yerine ve çoğu zaman farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Literatürde bir anlam karışıklığından söz edilmekle ve bu iki terim kullanımında farklı tercihler hala olmakla birlikte, cinsiyet rollerinin daha çok araştırıldığı günümüzde iki terimin ayrımı daha çok yapılmaya başlanmıştır (Dökmen, 2004).

Gender ve sex sözcüklerinin Türkçe karşılığı olarak cinsiyet ve cins sözcüklerinin kullanıldığı gözlenmektedir (Türkone, 1995).

Sex (cinsiyet) bedenin fiziksel farklarına göndermede bulunurken, Toplumsal Cinsiyet (Gender) ise insan kültürlerinin yarattığı toplumsal kategoriler ve psikolojik özelliklere karşılık gelen daha kapsamlı bir terimdir.

Kessler ve McKenna (1978)'e göre Cinsiyet “erkeklik ve kadınlığın psikolojik, sosyal ve kültürel yönleri” olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle, sosyal ve kültürel yaşamda erkek ve kadınların toplumsallaşması sırasındaki özellikleridir. Bu tanım başlangıç için çok dar kalmaktadır. Biyolojik ve genetik olarak kadın ve erkek arasında önemli farklılıklar olduğuna inananlar bile doğal (biyolojik, psikolojik ve genetik) ve sosyal olarak kesin bir ayırım olmadığına katılmaktadırlar. Cinsiyet kavramı ile ilgili ikinci bir problem ise cinsiyeti, kişiye özel bireysel karakteristik bir özellik olarak kabul etme eğiliminin olmasıdır. Bu çerçevede cinsiyet, insanların atandıkları belirli bir cinsiyet (sex) kategorisine göre sahip oldukları bir isimler veya yaratılıştan gelen davranışlardan oluşan bir küme olarak görülmektedir (Wharton, 2004).

Toplumsal cinsiyet, sadece davranış kalıpları ve beklentileri değil, daha çok kadın ve erkek arasındaki ilişkileri, özellikle de güç ilişkilerini yapılandıran sosyal bir kavramdır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayırım temel bir ayırımdır, çünkü erkeklerle kadınlar arasındaki farklar köken bakımından biyolojik nitelikte değildirler (Buttler, 1990).

Toplumsal cinsiyeti tarihsel olarak kadın ve erkek arasındaki güç ilişkisi ya da erkeksiliğin ve kadınsılığın betimlenmesi olarak tanımlamaktadır (Connel, 1987).

Geleneksel olarak, toplumsal cinsiyet kişinin biyolojik cinsiyetine göre ele alınan psiko-sosyal bir fenomendir. Bu kültürel beklentiler ve rollerle sarılıdır. Böylece belli bir toplumda erkek veya kadın olunur. Bunun tersine biyolojik cinsiyet; kromozomlar, gonadlar, iç ve dış genital organlar,

hormonlar ve ikincil cinsel özellikler ile tanımlanır ve kültürden bağımsızdır (Person, 1980).

Cinsiyetin değişmezliğini kabul etmek zorunludur, ama bunun yanısıra toplumsal cinsiyetin değişkenliği de kabul edilmelidir. “Oakley şöyle bir sonucuna varıyor : Toplumsal cinsiyetin biyolojik kökeni yoktur, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağlantılar gerçekte hiç de “doğal” değildir (Bhasin, 2003).

Bu iki kavram arasındaki temel farklar :

Cinsiyet	Toplumsal Cinsiyet
* Cinsiyet doğaldır	* Toplumsal cinsiyet sosyo-kültürel insan icadıdır.
* Cinsiyet biyolojiktir. Cinsel organlardaki görünür farklılıklara ve buna bağlı olarak üreme işlevindeki farklılıklara işaret eder.	* Toplumsal cinsiyet sosyo-kültürel, eril ve dişil niteliklere, davranış modellerine, rollere, sorumluluklara vs. İşaret eder.
* Cinsiyet değişmez, her yerde aynıdır.	* Toplumsal cinsiyet değişkendir, zamana, kültüre, hatta aileye göre değişir.

(Bhasin, 2003)

Hoyenga ve Hoyenga (1993)'nin belirttiği gibi “Biz biyolojimizin, geçmişimizin ve şu anki çevremizin eş anlı ve birbirinden ayrılmaz ürünleriyiz. Akil olduğumuz kadar aynı zamanda vücuduz da”

Bu düşünceyle birlikte biyolojinin ve toplumun insan davranışlarını etkileyecek şekilde birbirleri ile iletişim içinde olmaları” çelişkili görülmeyebilir. Ama araştırmacılar bu etkileşimin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda bir uzlaşmaya varmış değillerdir. Cinsiyet (Sex) biyolojik ve genetik katmanlar

sonucunda toplumsal cinsiyet (gender) farklılığının oluşmasını mı sağlar, yoksa gender farklılıkları bizi her ikisini- kolaylıkla ayırd edilebilen iki cinsiyeti(sex) –farklı yorumlamamıza mı neden olur? Sexuel dimorfizmin (iki cinsiyetin fiziksel olarak farklı olması veya sexuel organlarının farklı olması) kendisi bir sosyal yorum mudur? (Wharton, 2004).

Bu tartışma vücudun nasıl yorumlandığına göre iki farklı yaklaşımı ortaya çıkarmaktadır. Spekturumun bir tarafında gender'in biyolojik ve genetik gerçeklerden kaynaklanmadığına inananlar vardır (Lorber 1994). Onlara göre, vücut "sosyal sembolizmin az ya da çok bir yüzey veya görünüm olarak baskısıdır" (Conenll 1995). Bu çerçeveden bakıldığında sexuel dimorfizm sosyal bir yorumdan çok nesnel bir gerçekliktir. Keller ve McKenna "bilimadamları dimorfizmi süreklilik olduğu yerde tertip ederler... Biyolojik, psikolojik ve sosyal farklar bizim iki toplumsal cinsiyeti (gender) görmemize neden olmaz. Bizim iki toplumsal cinsiyeti (gender) görmemize neden olan biyolojik, psikolojik ve sosyal farkların keşfedilmesidir (1978). Başka bir deyişle, önce sosyal olarak erkek ve kadının ne olması gerektiğini anlarız sonra cinsiyet(sex)farklılıklarını algılarız.

Kessler ve McKenna (1978), cinsiyet(sex) kategorisine bağlı olmanın doğuştan belirli olan bir durumken, insanların hayatları boyunca diğerlerini erkek ve kadın olarak kategorize ettiklerini söylemektedirler. Bu sürekli kategorize etme durumu toplumsal cinsiyet (gender) farklılıklarının ortaya çıkmasına ve yeniden üretilmesine neden olur. Yazarlara göre, kıyafetlerden dolayı insanların genital bölgeleri gözükmediğinden yetişkinler, aslında karşılarındaki insanların hangi cinsiyet (sex)'ten olacakları hakkında yeterli bilgiye sahip değillerdir. Bunun yerine, karşılarındaki insanların hangi cinsiyet (sex)kategorisine ait oldukları başka işaretler sayesinde anlamaya çalışırlar. Bu işaretler saç, vücut şekli, ses gibi fiziksel özellikler içerebilir veya kıyafet, hal tavır ve davranış gibi yönleri de içerebilir.

Kessler ve McKenna'na göre birine erkek ile kadını nasıl ayırırsınız sorusunun cevabı çok kolaydır. Ancak, erkeklerle kadınlar arasındaki farkları düşünün. Bunların arasında aslında bir cinsiyet için daima doğru ve istisnasız olan bir özellik yoktur. Hiçbir davranışsal özellik (ağlamak, duygusal olmak gibi) bir cinsiyette daima olup, diğerinde olmama özelliğine sahip değildir ya da fiziksel görünüşlerde iki cinsiyeti her zaman birbirinden ayırmamıza yardımcı olmaz.

Bunlara göre cinsiyet farkları tamamıyla objektif insani özelliklere dayanmamakta toplum tarafından üretilmektedirler. Bu demektir ki cinsiyet ile toplumsal cinsiyeti birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu demektir ki, cinsiyet, toplumsal cinsiyet farklarına neden olmaksızın, toplumsal cinsiyet, cinsiyete dayalı farklara neden olmaktadır (Wharton, 2004).

1.2. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Rolü

Rol terimi tiyatrodan ödünç alınmış sosyolojik bir terimdir. Rol, örgütlü sosyal bir yapı içinde bireyin bulunduğu pozisyonu, bu pozisyonla ilgili sorumlulukları, ayrıcalıkları ve diğer pozisyonlardaki insanlarla yönlendiren kuralları gösterir (Spence, 1985).

Cinsiyet rolü biçimlenmesi çocukların kız ya da erkek olarak kültüre özgü değerleri, güdeleri ve davranışları edinmeleridir. Beklenen cinsiyet rolü doğumdan itibaren bebeğe yüklenir. Büyüdüklerinde de erkeklerden bağımsız, baskın, kendine güvenli, sosyal ve cinsel ilişkilerde rekabetçi olmaları, kızlardan ise daha edilgen, duyarlı olmaları istenir.

Dünyadaki birçok toplumda erkekler daha güçlü beklentiler yansıtan ve istenir kalıp yargılarla (örn. Güçlü, kendine güvenli, korkusuz, bağımsız, gerçekçi) kadınlar ise daha zayıf benlikleri yansıtan kalıp yargılarla (örn. bağımlı, pasif, kararsız, duygusal) tanımlanmaktadır (Deaux, 1984).

Kadına ve erkeğe karşı oluşturulan olumlu veya olumsuz kalıp yargılar ve tutumlar her iki cinsiyetin ne gibi konularla ilgileneceklerini, politikaya ilgilerini, çalışma yaşantılarını, performanslarını, performanslarının açıklanmasını, eğitimlerini, sosyal ilişkilerini, karşı cinsiyete karşı tutumlarını ve karşı cinsle yakın ilişkilerini (romantik ve evlilik) etkilemektedir (Sakallı, 2003).

Bütün dünyada, özellikle batı ülkelerinde, 1960'dan sonra giderek artan kadın erkek eşitliği söylemi ve rollerin paylaşımına karşın beklenen cinsiyet kalıp davranışları pek değişmemiştir (Alyanak, 2003).

Ancak cinsiyetle ilgili yapılan araştırmalar kadınla erkek arasındaki veya kız çocuğuyla erkek çocuğu arasındaki farklılıkların bazı durumlar ve yerler için geçerli olduğunu göstermektedir. İnsan kapasitesini, ilgi alanlarını ve davranışlarını kavramsallaştırmak, bireylerin deneyimlerini anlamsız hale getirir, varolan politik düzenlemeleri güçlendirir ve dikkatleri daha anlamlı psikolojik araştırma sonuçlarından uzaklaştırır.

Eğer kültür kendi çocuklarının ve yetişkinlerinin deneyimlerini düzenliyor, o zaman cinsiyet ayrımlı beklentiler, olanaklar ve sonuçlarla birleştirilmelidir. Asıl olan benzerlikler ve farklılıklar değildir. Her iki cinsiyette insan türünün bir üyesidir. Aynı biyolojik yaratılışa sahiptirler ve bu yaratılış onların her şeyi en iyi şekilde öğrenmelerini sağlarken, onlara benzer edinim kapasitesi sağlamış ve benzer koşullar altında aynı davranışları sergilemelerine neden olmuştur.

Ne yapıp ne yapmadığımızı asıl etkileyen şey çevresel etkenlerdir. Her iki cinsiyet de davranışı belirleyen kişinin nerede ve kiminle yaşadığı ve büyüdüğü sosyal sınıfı etnik kimliği ve diğer sosyal etkenlerdir. Örneğin çeşitli ülkelerde sözel, matematiksel ve mekansal bilişsel performansı inceleyen Feingold (1994), zihinsel anlamda kadınlarla erkekler arasında farklılıklara rastlamadığı sonucunu açıklamıştır (Cantekinler, 2005).

Cinsiyet rolleri, kadın ve erkeklerin cinsleri temelinde nasıl düşünme, davranma ve hissetmeleri gerektiğini tanımlayan, sosyal olarak öngörölmüş farklılıklara dayanan, toplumsal olarak belirlenmiş davranış, yükümlölük ve sorumluluklardır. Cinsiyet farkı sebebiyle kadın ve erkeğin doğuştan itibaren tabii olarak taşıdıkları veya kendi kabiliyetlerinden ziyade toplumun genel beklentilerine uygun olarak yüklendikleri farklı sosyal rollere müdahale edilmektedir (Seyyar, 2004).

Toplum tarafından kız ya da erkek olarak etiketlenmelerinin ardından çocuklar cinsiyetin kültürel anlamlarını öğrenmeye ve kazanmaya başlarlar. Cinsiyetin kültürel anlamları, toplumsal cinsiyet rolleri olarak görülür.

Toplumsal cinsiyet rolü erkek ve kadın için uygun etkinlik ve nitelikleri kesin olarak saptayabilmektedir (Oglesby ve Hill 1993). Toplumsal cinsiyet rolü, toplumun tanımladığı ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği cinsiyetle ilişkili bir grup beklentidir. Sosyalleşme süreci ile birlikte kızlar ve erkek çocuklar, çeşitli nesnelere, etkinlikleri, oyunları, meslekleri ve hatta kişilik özelliklerini onlar için “uygun” ya da “uygun değil” olarak ayırt etmeyi öğrenirler (Dökmen, 2004).

Toplumsal cinsiyet rolü; toplumun her bir cinsiyete yüklediği görevler ve aktiviteler olarak ele alınmaktadır. Cinsiyet farklılığı (sex differences) bize, kadın ve erkek arasındaki anatomik farkları ifade ederken, toplumsal cinsiyet farklılığı (gender differences) ise kadın ve erkeğe yüklediğimiz biyolojik davranışları aktarmaktadır (Matlin, 1996).

1.3. Cinsiyet ve Spor

Psikoloji ölçekleri erkeksi ve kadınsılığı durumluk ve sürekli kişilik özellikleri bakımından yanlış kavramsallaştırabilmektedir. Erkeksi ve kadınsı özellikler evrenin doğal gerçekleşen kavramları olmadığından, bu kavramlar tarihsel

özelliklerden, kültürden ve bunun gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Ayrıca erkeksi ve kadınsı özellikleri iki kutup olarak düşünürsek, bu envanterler cinsiyet farklılıklarının yanlış bir modelini yaratmış olmaktadır (Melli, 2000).

Cinsiyetçilik ve cinsiyet rolleriyle ilgili Türkçe ölçekler yok denecek kadar az sayıdadır. Araştırmacılar yurtdışında geliştirilmiş bazı ölçeklerden yararlanarak veya çalışma konularına örneklemelerine uygun anketler hazırlayarak çalışmalarını yapmaktadırlar.

Kondiyoti (1982)'de, Rosenkrantz, Vogel, Bee, Broverman ve Broverman tarafından geliştirilen Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıpyargılar (CRKY) ölçeğinden yararlanarak bir ölçek oluşturup, kadınların öztanımlamaları araştırmasında kullanmıştır. Bu ölçek cinsiyet rolleriyle ilgili kalıpyargılarla ilgili sıfatları (duygusallık, sadakat, titizlik, atılganlık vb.) içermektedir. Bunun yanı sıra ailede iş bölümü, güç ilişkileri, dayanışma, cinsiyete dayalı iş bölümü boyutlarında oluşan aile ve iş ölçeği, Acar (1989) tarafından geliştirilmiştir (Sakallı, 2003).

Ayrıca, Bem (1974), kuramına uygun olarak bir ölçek geliştirmiştir : Bem Cinsiyet Rolü Envanteri (Bem Sex Role Inventory-BSRI) . Daha önceki cinsiyet rolü ölçeklerinin, cinsiyet rollerini bir uçta kadınsılığın, diğer uçta erkeksiliğin yer aldığı iki uçlu tek bir boyut olarak ele almaları ve bir kişinin bu boyutun sadece bir ucunda bulunması beklentisine göre sonuçların değerlendirilmesi eleştirilmiştir. Buna göre, bir insanın ya sadece ağırlıklı olarak kadınsı özellikleri ya da sadece ağırlıklı olarak erkeksi özellikleri göstermesi ve hatta kadınların kadınsılık ucunda, erkeklerin de erkeksilik ucunda yer almaları gerekiyordu ve aksi durumda bu normal dışı olarak değerlendirilebiliyordu.

Bu eleştiriye paralel bir yaklaşımla, Bem (1974) kadınsılığı ve erkeksiliği birbirinden bağımsız iki boyut olarak benimseyen bir ölçek

geliştirilmiştir. Bu ölçekte birey, kadınsılık ve erkeksilik boyutlarının ikisinde de yer alabilmektedir (Dökmen, 2004).

Bem (1974) tarafından geliştirilen Bem Cinsiyet Rolü Envanteri (Bem Sex- Role Inventory- BSRI), Kavuncu (1987) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Aynı ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışması Dökmen (1991) tarafından ikinci kez yapılmıştır. Bem'in ölçeği birçok çalışmada kullanılmıştır (örn; Curun 2001, Dökmen, 2003; Eslen 1999; İnelmen 1996, Melli, 2000). Bem'in bu ölç eği sıfatlardan (Kendine güvenen, fedakar, karamsar, hırslı gibi) oluşmaktadır ve kişilerin erkeksi- kadınsı ve ikisinin birleşiminden oluşan androjen özelliklerini ölçmektedir. Diğer bir deyişle, Bem'in ölçeği kişilerin kendilerini veya karşılarındaki kişiyi nasıl (erkeksi veya kadınsı) tanımladıkları konusuna odaklanmaktadır (Sakallı- Uğurlu, 2003). BSRI'nin sonuçlarına göre, bireyin cinsiyet rolleri erkeksi, kadınsı, androjen (iki cinsiyet rolünü birlikte gösteren) ve belirsiz (düşük düzeyde kadınsı ve erkeksi özelliklere sahip olmak olarak sınıflamaktadır).

Bem Cinsiyet Rolü Envanteri toplam 60 soru maddesinden oluşmaktadır. Bu maddelerin 20'si erkeksi, 20'si kadınsı ve geriye kalan 20'si ise her iki cinsiyete ait 10 olumlu 10 olumsuz kişilik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu son grup soru sosyal beğeni ile ilgilidir.

Bem'in hem kuramına hem de ölçeğine pek çok eleştiri yöneltilmiştir. Deaux (1985), bu eleştirilerin Bem'in başka bazı kuramcılar gibi, çok geniş bir ranj içinde değişebilen davranışları tek bir değişkenle (androjenlik) açıklamasına ve basit bir sınıflandırma (dörtlü sınıflanan cinsiyet rolleri) sistemi getirmesine yönelik olduğunu ve diğer benzer kuramlar gibi iç kişisel faktörlere odaklanarak yapısal ve durumsal etkilere çok az dikkat ettiğini belirtmektedir (Dökmen, 2004).

Androjen Kavramı

Cinsler arasında pek çok benzerlik ve kuşkusuz erkeklerle erkekler, kadınlarla kadınlar arasında yetenekler, gizil güçleri, fizikleri ve kişilikleri açısından pek çok farklılık vardır. Androjen terimi, gerçekte ne kadın ne erkek, yalnızca insan olma özelliklerini belirtir (Bem, 1974).

Androjenlik kelime olarak Yunanca'da erkek anlamına gelen "andro" ile kadın anlamına gelen "gyne" kelimelerinin birleştirilmesinden oluşturulmuş bir terimdir ve geleneksel kadınsı ve erkeksi kategorilerine bir karşı çıkışın ve insanların hem kadınsı hem de erkeksi olabileceklerinin ifadesidir (Bem, 1993). 1960'lı yıllarda araştırmacılar, sosyal ve psikolojik bilimlerde, bütün erkeklerin maskülen bütün kadınların da feminen olmadıklarının ayırımına 10 yıldan daha az bir süre önce fark ettiler (Bem, 1972).

Androjeni (çift cinsiyetlilik), bu konseptten ortaya çıkmıştır. Androjenlik kişinin hem maskülen hem feminen, hem agresif hem nazik, hem aktif, hem pasif durumunun gerektirdiği şekilde olabilmektir.

Bem 1970'li yıllarda ağırlıklı olarak androjen bireylerin, yani hem erkeksi hem de kadınsı özellikleri yüksek düzeyde gösteren bireylerin olumlu yönlerini gösteren araştırmalar yapmıştır. Androjenlerin, daha esnek davranabildiklerini ve farklı ortamlarda daha uyumlu cinsiyet rol davranışları sergileyebildiklerini bulmuştur (Dökmen, 2004).

Toplumca benimsenen kadınsı özelliklerin hepsine sahip olup, erkeksi özellikler taşımayan kadınsı, toplum tarafından erkeksi cinsiyet rolüne uygun olarak kabul edilen özelliklerin hepsine sahip olup, kadınsı özellikler göstermeyenlere Bem Cinsiyet Rol Envanterine göre erkeksi adı verilir. Bir bireyi düşük düzeyde kadınsı ve erkeksi özelliklere sahip olması ise belirsiz rol davranım olarak adlandırılır (Kavuncu, 1987).

Androjeni fikri bir çok inanışta anlaşmazlıklara yol açmıştır. İlk olarak maskülenlik ve feminenliğin kişilikteki en uç noktalar olduğu inkar edilmiştir ve cinsiyetin iki eşit boyutta ele alınmasının gerektiği savunulmuştur. İkinci olarak, kişinin durumunun gerektirdiği şartlara göre uyum gösterebilme özelliği sorgulanmıştır ve üçüncü olarak ise, sosyologlarla, psikologların sex-type (cinsiyet tipi) kişilerin toplum ve kendileri için iyi oldukları araştırmasının doğruluğu sorgulanmıştır (Richardson, 1981).

Çapraz cins (cross-sex) hem kızlarda hem de erkeklerde yüksek zeka, yüksek yetenek ve yaratıcılık ile yakından ilişkilidir. Kadınsı özellikleri taşıyan erkeklerin ve erkeksi özellikleri taşıyan kadınların zihinsel aktivitelerle daha iyi olduklarını savunur (Maccoby ve Jaclin, 1974).

Spence, Helmreich ve Stapp (1975) androjenite üzerine çalışmışlardır. Spence çalışmaları sonucunda androjeni durumunu kişilerin her iki cinse de ait olmayı sağladığından androjeni olmayan kişilere göre daha avantajlı olduklarını bulmuştur (Richardson, 1981).

Androjenlik kavramının savunulması, insanlara yeni bir reçete sunulması anlamına gelebilir. Eski reçete de ya kadınsı ya erkeksi olmak yer alırken yenisinde hem kadınsı hem erkeksi olmak vardır ve bu durumda birey için mücadele edilmesi gereken bir değil, iki muhtemel yetersizlik kaynağı olacaktır.

Daha da önemlisi bu kavram toplumsal cinsiyet şeması kuramı içinde problem oluşturmaktadır; çünkü bu kavramla içimizde bir kadınsı, bir de erkeksi yan olduğunun kabulü sürdürülmüş olmaktadır, yani böylece kadınsılık ve erkeksilik kavramlarının toplumsal şematik işlemlerden kaynaklanan bilişsel yapılar değil de bağımsız bir gerçekliğe sahip kavramlar olduğu kabul edilmiş olmaktadır (Dökmen, 2004).

Toplumsal cinsiyet ve spor ilişkisi, son yıllarda spor bilimleri alanında çalışanların ilgisini çeken konulardan biridir. Toplumsal cinsiyet kavramı, sosyal sınıf, ırk, yaş ve etnik kategoriler gibi önemli kavramlardan biridir ve sporun sosyal analiziyle ilgili yapılan çalışmalarda yer alması gereken sosyal ve kültürel bir kategoridir. Spor ortamındaki ve toplumdaki cinsiyete dayalı sosyal ilişkileri anlayabilmek için sporda toplumsal cinsiyete dayalı bir kültürel pratik olarak incelenmelidir.

Bir çok insan genellikle sporun erkeksi bir aktivite olduğunu ve yine bir çok sporun erkeksi davranışlar gerektirdiğini düşünmektedir. Bu durumda kendimize şu soruyu sormalıyız. Tipik spor davranışları maskülen midir ya da spordaki farklılıkları feminen davranışlar mı yaratır (Gill, 1986).

Sporun pek çok insan tarafından sadece erkeklere özgü bir aktivite olduğunun düşünülüyor olmasının yanında yapılan araştırmalar bu düşüncüyü yadsıyıcıdır.

1970'lerden bu yana, yeni olanakların oluşması, kadınlar için yeni yasal düzenlemelerin yapılması, kadın hareketinin etkisi, sağlık ve fiziksel uygunluk hareketlerinin artmasıyla birlikte kadınların spora katılımında bir artış olmuştur.

Therberge (1993)'e göre, spor deneyiminde vücudun ve fiziksel performansın üst düzeyde önemli olması spor ortamını, cinsiyet ideolojilerinin yapılanması ve doğrulanması için güçlü bir ortam haline getirmektedir. Bu özellikle yarışma sporları, erkeksilik ve kadınsılıkla ilgili çok kuvvetli mesajlar taşımakta ve spor geleneksel olarak erkeksi cinsiyet rolü özellikleri gerektiren bir erkek etkinliği olarak görülüp, üstün spor performansı erkeklikle eşdeğer kabul edilmektedir. Sporu erkeğin atletik yapısı ile bütünleştirerek erkeğe özgü bir etkinlik olarak görme, erkeği toplumda etken olarak kabul eden bir anlayışın sonucudur ve toplumda egemen olan ataerkil anlayışın kadına ve

erkeğe biçtiği toplumsal cinsiyet rolleri ile kadın ve erkeğin spora katılımları ve spor deneyimleri arasında yakın bir ilişki vardır.

Tarihsel açıdan bakıldığında, kadın sporculara çok da hoş görülmesi bakılmadığı gözlemlenmektedir. Eski Yunan'da kadınların sadece olimpik oyunlara girmesi engellenmemiş, spor yarışmalarının izlenmesi bile kadınların ölüme mahkum olmasına neden olmuştur (Le Unes ve Nation 1987).

Geçmişte cinsiyet farklılığı kadınları sporun dışında tutmak için kullanılmışsa da, günümüzde antrenmanın erkeklere sağladığı fizyolojik avantajların benzerini kadınlar için de sağladığı bilinmektedir (Hudson, 1978).

Gerek kadınlar, gerekse erkekler fiziksel antrenmandan benzeri yararları görmektedirler. Ayrıca spor ve egzersiz erkekler için olduğu kadar kadınlar için de güvenli ve sağlıklıdır. Bu, kadınların fiziksel kondisyon ve benzer becerideki rakiplere karşı yarıştıkları zaman ortaya çıkmaktadır (Wells, 1985).

1970 ve 1980'li yıllarda yapılan çalışmalarda başarı ve başarısızlığın cinsiyetin statik bir sonucu olmadığı görüşü savunulmuş, 1990'lardan bu yana yeni olanakların oluşması, kadınlar için yeni yasal düzenlemelerin yapılması, kadın hareketinin etkisi sağlık ve fiziksel uygunluk hareketlerinin artmasıyla birlikte kadınların spora katılımında bir artış olmuştur (Durkin, 1987).

Bütün bu gelişmelerin etkisiyle, toplumsal cinsiyet yapılanması ile spora katılım arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Çeşitli spor branşlarında yer alan sporcuların toplumsal cinsiyet rollerini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmaların sonucunda, spora katılımın toplumsal cinsiyet yapılanmasında önemli bir etken olduğu ve sporcuların büyük kısmının androjen (kadınsılık ve erkeksilik puanları

yüksek) ve erkeksi cinsiyet rollerine sahip oldukları bulunmuştur (Koca, Aşçı ve Kirazcı, 2004).

Sporla cinsiyet ilişkisi son derece önemliymiş gibi görünmektedir, çünkü bu gerçek yaşamdaki ilişkilerin spor sahalarına yansımaları açısından da anlamlıdır. Yapılan bir kısım çalışmalarda bayan sporcuların kişilik özelliklerine odaklanılmış, başarı motivleri incelenmiş ya da katılım motivleri ele alınmaya çalışılmıştır.

Peterson ve Ark. (1967) spor yapan bayanların, spor yapmayan bayanlara göre daha ciddi ve kendilerini tanımada daha bağımsız olduklarını betimlemektedirler. Millet (1974) ise sporcu olmayan bayanlara göre daha zeki, düşünceli, kendine güvenli, durağan, insafli, sebatlı ve kendilerini daha mutlu hissettiklerini rapor etmiştir. Elde edilen bulgular cinsiyet rolünde spor yapma ile birlikte değişimler olabileceğini gösterir niteliktedir (Melli, 2000).

1.4. Cinsiyet ve Başarı

1970 ve 1980'li yıllarda yapılan çalışmalarda başarı va başarısızlığın cinsiyetin statik bir sonucu olmadığını, fakat bunların sosyal belirleyici olarak farklı kişiler ve algılamaların dinamik etkileşimine bağlı olduğu görüşü savunulmaktadır (Durkin, 1987). Başarı davranışında toplumsal cinsiyet rolüne önem veren ilk araştırmacı Horner' dir (1972). Horner, kadınların spordaki korkularını açıklamak için başarı korkusu etkenini ortaya atmıştır.

Bu bireysel ayrılıklar yaklaşımında Horner, başarının geleneksel kadınsı imajlarla çakışan reketçi başarı davranışları gerektirmesi nedeniyle kadınlar için olumsuz sonuçlar doğurduğunu savunmuştur. Kadınları başarıya iten, bir gruba ait olma gereksinimi iken, erkekleri, alınan bir görevi en iyi şekilde yaparak başarmanın motivasyonu körüklemesiyle gerçekleşmektedir. Eğer her iki cinsiyetin devinışsel becerileri bir yarışma sırasında test edilirse

kadın yarışmacılar, erkeklere oranla yaptıkları işte en iyi olma veya optimal başarı göstreme bakımından daha zayıf kalırlar. Eğer sporcu gösterdiği performansı, bir grubun üzerine odakladığında yani bir grubu, o grubun parçası olarak başarıya götürmeye çalışıyorsa o durumda kadınların başarılı olma isteği en az erkekler kadar, hatta erkeklerden daha fazla olacaktır (Reis ve Jelsma, 1980).

1.5. Cinsiyet Kuramları

Toplumsal cinsiyetin kazanımına ve cinsiyetler arası farklılıkların açıklanmasına ilişkin çeşitli kuramlar vardır. Örneğin; Psikanalitik kuram, bilişsel gelişim kuramı, sosyal öğrenme kuramı, toplumsal cinsiyet şema kuramı gibi. Bu farklı kuramlar birbirlerini yanlışlamazlar, aynı davranışın farklı yönlerine ışık tutarlar.

Psikanalitik kuram; Freud' un görüşlerine dayanan bir yaklaşım olup, toplumsal cinsiyetin gelişimine getirilen ilk kuramsal açıklamalardan biridir. Freud' un toplumsal cinsiyetin oluşmasına ilişkin kuramı, libido kavramlaştırmasına dayanır. Libido biyolojik ve toplumsal cinsiyeti organize eden, biyolojik temelli cinsel enerjidir (Dökmen, 2004).

Sosyal öğrenme kuramı; Bandura tarafından ortaya konmuştur. Bu kuram, başka insanların davranışlarının gözlenmesi, pekiştirme, ceza uygulamaları ve taklit aracılığıyla cinsiyet farklılıklarının şekillendiğini ortaya koymaktadır. Mischel ve Bandura' ya göre, çocuklar cinsiyetlerine uygun davranışlarda bulunmaları için uygulanan ceza ve ödül sonucunda cinsiyet rolü davranışlarını öğrenebilmektedirler (Bandura, 1977).

Bilişsel gelişim kuramı; Kohlberg'e ait bir kuramdır. Kohlberg'e göre, çocuklar bilişsel olarak olgunlaştıklarında kendilerini kadın ya da erkek olarak sınıflandırılırlar ve buna uygun şekilde davranmaya çalışırlar. Bu kuram

temelinde Piaget' in bilişsel gelişim kuramına dayanır. Bu kuram, sosyal öğrenme kuramının tersine, çocuğun kadınsı ya da erkeksi olmayı istemesinin ödüllendirilmek değil, kendisini kız ya da erkek olarak kimliklemesi olarak açıklar (Dökmen, 2004).

Toplumsal cinsiyet şeması kuramı; Sandra Lipsitz Bem' in ileri sürdüğü ve çocukların cinsiyetle ilişkili düşünce ve davranışlarını açıklayan önemli bir kuramdır. Bu kuram sosyal öğrenme ve bilişsel gelişim kuramlarının temel görüşlerini birleştirmektedir. Özellikle cinsiyetleri ayırmanın çocuğun kendilik bilgisi de dahil tüm bilgiyi, kültürün kadınlık ve erkeklik tanımlarına göre kodlamaya ve organize etmeye hazır oluşundan kaynaklandığını ileri sürer (Bem, 1981).

Şema, bilişsel bir yapıdır; bireyin algılarını organize eden ve yönlendiren bir çağrışımlar ağıdır. Bir şema, gelen bilgiyi şema ile ilişkili terimlerle araştırmaya ve özümsemeye hazır oluşu sağlar. Belli bir şema aracılığıyla bilgi işlemeye hazır bireyler, şemaya uygun bilgiyi hemen kodlayabilirler, şemayla ilişkili kategoriler içinde örgütleyebilirler ve şemayla ilişkili hayli farklılaşmış yargılarda bulunabilirler. Şematik bilgi işleme, hayli seçicidir ve bireyin gelen çok sayıda uyarıcıya şemaya uygun olarak anlam yüklemesini sağlar. Bilgiyi toplumsal cinsiyet temasına göre işleme ise tüm özellikleri ve davranışları “ kadınsı” ve “ erkeksi” kategorilerine ayırmaktır. Örneğin; “ nazik ve bülbül” gibi özellikler kadınsı kategorisine, “ atılgan” ve “ kartal” gibi özelliklerde erkeksi kategorisine yerleştirilebilir. Çocuklar kendileri ve diğerleri hatta nesne ve olaylar hakkındaki bilgileri algıladıkları cinsiyet çağrışımlarına göre işlemeyi öğrenirler (Dökmen, 2004).

1.6. Sporda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları

Dünyada Yapılan Çalışmalar

Dünyada cinsiyet rolleri üzerine yapılan bir çok araştırma bulunmaktadır.

Mc Cutcheon ve Mitchell (1984) çalışmalarında kadın koşucuların kadınsı olmaktan çok androjen ve erkeksi eğilimde olduğunu rapor etmişlerdir.

Ayrıca Gill (1992) bulgularına bezer şekilde, kadın sporcuların oldukça düşük % 13 – 22 kadınsı özellikler gösterdiklerini, yani kadın sporcuların kadınsı cinsiyet rol özellikleri göstermediklerini, kadın sporcuların androjen yönelime erkeksi yönelimden daha fazla yanıt verdikleri sonucunu çıkarmışlardır.

Wrisper, Draper ve Everett (1988) erkek ve bayan takım sporcuları üzerindeki çalışmalarında, sporcuların androjen ve erkeksi özellik gösterdiklerini, bunun yanında bireysel sporlarda kadın ve erkeklerin özelliklerinin farklı olduğunu bulmuşlardır. Bir çok kadın sporcu, kadınsı özellik gösterirken, erkek sporcuların cinsiyet rolü bakımından eşit dağılım gösterdiğini belirtmişlerdir.

Harris ve Jennings (1977) çalışmalarında uzun mesafe koşucularının %17,6 oranında kadınsı özellik gösterdiğini bulmuşlardır. Le Unes ve Nation (1989), cinsiyet literatürüne göre, erkeksilikten daha fazla kadınsılık gösteren kadınların daha fazla cinsiyet rol çatışması gösterdiklerini ve bu kadınların erkeksi ve androjen olanlardan daha az rahat olduğunu belirtmektedir.

Kadın sporcuların kişilikleri üzerine yapılan araştırmalar kadınları yücelten bulgular içermektedir. Örneğin; Peterson ve arkadaşlarının (1967) çalışmalarına göre değişik sportlardaki kadın sporcuların spor yapmayan

kadınlara göre daha ciddi olduklarını ve kendilerini ifade etmede daha az rahat olduklarını söylemektedir.

Duda'nın (1983) Amerikalı yerli kabilelerden Anglo ve Navajo'nun kız ve erkek çocukları arasında yarışmacılık üzerine yapmış olduğu çalışmada, kültürel farklılıkları inceleyerek erkek Anglo çocukların daha çok kazanma/kaybetme yönelimli olduklarını ve sporsal yeteneğe daha çok önem verdiklerini ortaya çıkarmıştır.

Klodecka – Rozalska (1993) 115 kişilik erkek ve kadın atletlerden oluşan çalışmada, erkek ve kadın atletler arasında adaptasyon dinamikleri açısından farklar buldu. Çalışmanın sonucunda bayan atletlerin fiziksel aktivasyon ve gerginlik sırasında erkeklere oranla daha yüksek çaba gösterdiklerini ortaya koymuştur.

Krawczynski ve Tlokinski (1997) 30 bayan ve 30 erkek öğrenciden oluşan toplam 60 kişilik çalışmada "The Body Esteem Scale"ni kullanarak erkeklerle kadınlar arasında vücutta ki belli başlı elementleri kullanma açısından büyük farklılıklar bulmuştur. Örneğin (fiziksel koordinasyon, kollar, göğüs, bacaklar, fiziksel duruş, cinsel organlar vs.) Bu araştırmanın sonuçlarında toplumsal cinsiyet farklılıklarının etkisiyle erkeklerin bu özellikleri kadınlardan daha iyi kullandığını saptamışlardır.

Konstantinidou, Harahousou ve Mantis (2000), yaptıkları ulusal yunan kadın kış sporları takımlarından oluşan 250 kişilik elit bayan sporcunun bulunduğu (146'sı maskülen sporlarla, 104'ü feminen sporlarla uğraşiyor) çalışmada bayan sporcuların erkeksi (maskülen) ya da kadınsı (feminen) sporlara yönelmesinde sosyal çevresiyle olan ilişkisini araştırmışlar ki bu sosyal çevrenin kriterleri baba, anne, koç ve arkadaşlardan oluşmaktadır. Bu araştırmanın sonucunda, feminen sporlara yönelen bayan sporcuların annelerinin etkileri altında kaldıkları, maskülen sporlara yönelen bayan

sporcuların ise baba, arkadaşlar ya da koçlarının etkisi altında kaldıkları saptanmıştır.

White (1991) genç ve yetişkinlerde cinsiyet ve yaşın spor katılımına etkisini incelemiştir. Sonuçlar, gençlerin diğer gruba göre daha düzenli olduğunu göstermiştir. Cinsiyet farklılığının kontrol edilebilirlik ve nedensellik odağı açısından oldukça etkili olduğu görülmüştür. White erkeklerin başarı sonucunun arkasında bayanlara oranla daha çok dışsal nedenler olduğunu belirtmiştir ve gençlerin pozitif sonuçlarını yetişkinlere göre daha çok düzenli nedenlere bağlamıştır.

Myers ve Lips (1978) BSRI'yi kadın ve erkek tenis oyuncularıyla yaptıkları iki farklı çalışma; ilkinde bayan tenis oyuncularının androjen, erkeklerin ise erkeksi özellik gösterdiklerini bulmuşlardır. İkinci çalışmalarında ise bir turnuvaya katılan yarışmacılarla, yarışmacı olmayanlara BSRI uygulayıp sonuçta yarışmacı bayanların androjen ve erkeksi özellik gösterdiğini, yarışmacı olmayan bayanların daha düşük erkeksi özellik göstermelerine karşın daha fazla kadınsı ve belirsiz özellik gösterdiğini bulmuşlardır.

Türkiye’de Bu Konudaki Çalışmalar

Türkiye’de bu konuda yapılan farklı çalışmalar bulunmaktadır ancak yeterli değildir.

Tezcan (1974) Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi 1972 – 1973 yılı 200 lisans öğrencisine anket uygulayarak Türklerle ilgili stereotipler ve Türk değerleri üzerine yapmış olduğu çalışmasında, kadınlarla ilgili tutumlar kısmında öğrencilere verilen “kadınların zamanımızda pek fazla erkek gibi hareket ediyorlar” yargısına öğrencilerin yarısının katıldığı gözlenmiştir.

Sakallı (2003) Kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyet kuramı, bu makalede kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlardaki değişimlere bağlı olarak geliştirilen modern cinsiyetçilik, yeni cinsiyetçilik ve çelişik duygulu cinsiyetçilik açıklamaları ele alınıp son yıllarda yurt dışında ve içinde bu konularda yapılmış görgül çalışmalar derlenerek yurt içinde cinsiyetçilik üzerine çalışan araştırmacılara bazı önerilerin sunulması amaçlanmıştır.

Başaran (1974), kapalı uçlu sorulardan oluşan bir anket kullanarak 150 denek üzerinde yaptığı araştırmasına sosyo-kültürel koşullara bağlı olarak çocukların cinsiyet rolü özdeşleşmeleri ile psiko-sosyal gelişimleri arasındaki farkı incelemiş ve sonuç olarak toplumun cinsiyet rolü ayırımına daha fazla önem verdiğini saptamıştır.

Koca, Aşçı ve Kirazcı (2003) Takım ve bireysel sporlarla uğraşan kadın ve erkek sporcular ve sporcu olmayanların cinsiyet rol eğilimi üzerine toplam 472 kişilik araştırma spora katılımın toplumsal cinsiyet rolü üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Bunun yanında bireysel sporlarla uğraşan sporcuların erkeksilik puanları diğer iki gruptan daha yüksek bulunurken, takım sporlarıyla uğraşan sporcuların sosyal kabul edilebilirlik puanları bireysel sporlarla uğraşan sporcular ile sporcu olmayanlardan daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca sonuçlar cinsiyetin toplumsal cinsiyet rolü üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Koca, Aşçı ve Kirazcı (2005) Toplumumuzda sporcu ve sporcu olmayan bireylerin toplumsal cinsiyet oryantasyonu (Gender role orientation of athlets and non-athlets in patriarchal society), bu çalışmalarında toplamda 463'ü sporcu 378'i sporcu olmayan kadın ve erkekler üzerinde Bem Cinsiyet rolleri Envanteri uygulanarak yapılmıştır. Bu araştırma sporcu olanların olmayanlara nazaran maskülen ve feminen özelliklerini daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda erkeklerin maskülen özellikleri kadınlardan, kadınların feminen özellikleri erkeklerden daha yüksek çıkmıştır.

Dökmen (1997) Kadınların ve erkeklerin anneleri ve babalarıyla algıladıkları benzerliğin, annelerinin babalarının ve kendilerinin özelliklerinden ne kadar yararlanabileceğini belirlemek için yapmış olduğu çalışmanın sonuçları, kadınlarla erkeklerin kendilerini annelerine ya da babalarına daha benzer olarak algılamadıklarını belirtmektedir.

Kavuncu (1987) Bem Cinsiyet Rolü Envanterinin Türk toplumuna uyarılma çalışmasında kadınsı özellik gösteren bayanların %24,16, erkeksi %24,16 androjen özellik gösterenlerin % 28,33, belirsiz özellikte ise %23,33 oranında olduğunu belirtmektedir. Bu bulgulara bakıldığında, kızların büyük ölçüde erkeksi özelliklere sahip çıkması ve her iki cinsiyetinde belirsiz cinsiyet rolü puanlarının yüksek olması Türk toplumundaki cinsiyet rolü çatışmasını vurgulamaktadır.

Kandiyoti (1982) Boğaziçi Üniversitesinde bir grup öğrenci ve bu öğrencilerin anneleri üzerinde cinsiyet rolleri ile ilgili kalıp yargı (CRKY) anketini kullanarak yaptığı araştırmada, kızlarla anneleri arasında önemli farklılıklar bulmuştur. Kızların annelerine göre daha az kalıplaşmış kişisel tanımlamalarda bulunduğunu rapor etmiştir.

Melli (2000) Spor yapan ve yapmayan kadınlarla erkeklerin toplumsal cinsiyet rol özellikleri arasındaki farklılıkları saptamak için yaptığı çalışmada, gruplar arasında cinsiyet rol özellikleri açısından farklılıklar olduğunu ancak sosyal kabuledilirlik açısından herhangi bir fark olmadığını bulmuştur.

1.7.Cinsiyet ve Başarı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Cinsiyet ve başarı yapılan birçok araştırmada farklı yönleriyle ele alınmıştır.

MacDonald (2002), Başarılı kadın eğitimi üzerine yaptığı çalışmasında Amerikada kolej eğitimi alan 18 - 35 yaş arası kadınlarla, daha yaşlı ve az eğitim almış kadınları karşılaştırdığında, kolej eğitimi almış kadınların, daha az eğitilmiş kadınlara göre daha ısrarcı, bağımsız ve mücadeleci olduklarını ve kolej eğitimi almamış kadınların yüksek kadınsılık rol özelliği gösterdiğini saptamıştır.

Maggard (2003), İş Kadınlarında iş memnuniyetinin organizasyonlara ve kamu hizmetlerine olan etkisini araştırdığı liderlik ve toplumsal cinsiyet adlı çalışmasında, kadınların iş memnuniyetinin kişisel yapılarının gelişmesinde ve ısrarcılıklarının artmasında etkili olduğunu ve iş memnuniyeti yüksek düzeyde olan lider kadınların, liderlik yönü düşük, kadınsılık yönü yüksek olan kadınlara göre daha androjen ve erkeksi olduklarını saptamıştır.

Erizon ve Archer (2000), psikolojik androjeni ve yaratıcılık adlı çalışmasında, toplumsal cinsiyet rol özelliklerinin kişisel yaratıcılık ile olan ilişkisini incelemiştir. Korkstad üniversitesinde yapılan bu araştırmada 5 toplumsal cinsiyet rolünden söz edilmektedir (erkeksilik-kadınsılık, androjen, önyargılı (stereotypic), dışa dönük (retrotypic), belirsiz. Araştırma sonuçlarına göre androjen grubun yaratıcı ve optimist (iyimser) yönlerinin diğer gruplara göre daha yüksek olduğunu, önyargılı grubun ise optimist (iyimser) yönünün düşük olduğunu bulmuşlar. Ayrıca dışa dönük grubun, önyargılı gruba göre daha yaratıcı olduklarını saptamışlardır.

Basow (1994), Yüksek okul öğrencilerinin okuldaki erkek ve bayan profesörleri değerlendirmeleriyle ilgili yaptığı çalışmada, kadın profesörlerin öğrencileri değerlendirirken toplumsal cinsiyetlerine göre değerlendirdiklerini ve çifte standart uyguladıklarını düşünen 1000' den fazla öğrenci olduğunu saptamıştır. Bu çalışmada aynı standartlara sahip 16 bayan profesör ve erkek profesör birlikte incelenmiş ve öğrencilerin hazırladığı 26 soruluk 5 faktörlü anketle (bilimsel yeterlilik, gruplar arası yöneticilik, öğrenciler arası yöneticilik, organizasyon yeteneği ve dinamiklik) değerlendirilmiş, ikinci

olarak Bem Cinsiyet Rolü Envanteri kullanılarak profesörlerin kişisel özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda, öğrenciler kadın profesörlerin erkeklere göre daha negatif olduğunu, kişisel özellikler değerlendirildiğinde ise kadın profesörlerin erkeksi ve androjen yönlerinin baskın olduğu gözlenmiştir.

Shimonaka, Nakazato, Kawaai ve Sato (1997) Androjeni ve başarı adaptasyonu üzerine yaptığı çalışmasında 634 erkek, 802 kadın denek kullanmış, başarı adaptasyonunun cinsiyet ve yaşa göre değiştiğini ve uzun bir yaşamın her iki cins için de androjeni ve başarılı bir adaptasyon sürecine bağlı olduğunu bulmuşlardır.

Spor dünyasında ve iş yaşamında başarılı olan kadınlar cinsiyet ve toplumsal cinsiyet şu anlamda ayrı bir özenle ele alınmalıdır. Toplumların kendi insanlarına yükledikleri cinsiyet özellikleri, anlam performansları ve başarıları üzerinde acaba etkili midir?

Bu araştırmanın amacı; Spor yapan, yapmayan ve akademisyen kadınları toplumsal cinsiyet rolleri açısından karşılaştırmaktır;

a) Sporcu kadınlarla spor yapmayan kadınla toplumsal cinsiyet rolleri açısından karşılaştırmak

b) Sporcu kadınlar ile akademisyen kadınları toplumsal cinsiyet rolleri açısından karşılaştırmak yapılan araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırmanın ön aşamasında hedeflenen amaçlara ulaşılabilmesi için gerekli tarama yapılmış, literatür oluşturulmuş ve verilerin toplanması için araştırma grupları üzerinde Bem Cinsiyet Rolü Envanteri (BSRI) uygulanmıştır.

2.1. Evren ve Örneklem

Ankara çalışma envreninde tesadüfi olarak seçilen takım ve birey sporları yapan 100 elit kadın sporcu (Son üç yıl içerisinde Türkiye şampiyonalarında 1.2.3. sırayı almış olan bireysel ve takım sporcuları ile milli sporcular) (yaş x; 23,01, ss; 2,75), 100 kadın akademisyen (70 profesör, 20 Doçent, 10 Öğretim görevlisi) (yaş x; 43,35, ss; 6,53), çeşitli kamu kuruluşlarında çalışan (Merkez Bankası, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı) 100 hiç spor yapmamış kadın (yaş x; 35,33, ss; 8,16) olmak üzere toplam 300 kişi bu araştırmaya katılmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Bem Cinsiyet Rolü Envanteri; Bem (1974) tarafından bireylerin hangi cinsiyet rolü özelliklerine sahip olduklarını saptamak amacıyla geliştirilmiştir. Envanter 3 ölçekten oluşmaktadır. Bunlar; 1- Kadınsılık ölçeği 2- Erkeksilik ölçeği ve 3- Sosyal kabuledilebilirlik (Beğeni) ölçeğidir. Bem Cinsiyet Rolü Envanterin60 soru maddesinden oluşmaktadır. Bu maddelerin 20' si erkeksi, 20' si kadınsı ve geriye kalan 20' si ise her iki cinsiyete ait 10 olumlu 10 olumsuz kişilik özelliğini içermektedir.

Bem Cinsiyet Rolü Envanteri likert tipi 7 dereceli değerlendirme ölçeği şeklinde (1- bana göre doğru değil, 2- bana göre genellikle doğru değil, 3- bana göre bazen doğru, 4- bana göre ara sıra doğru, 5- bana göre çoğunlukla doğru, 6- bana göre genellikle doğru, 7- bana göre her zaman doğru) geliştirilmiştir.

Envanter Kavuncu (1987) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve düzenleme aşamasında ölçeğin güvenirliğinin .53 ile .97 arasında değiştiğini, geçerlik çalışması için MMPI ile yapılan karşılaştırmada erkeksilik ölçeği ile .47, kadınsılık ölçeği ile ise .39' luk bir ilişki olduğunu saptanmıştır. Ölçeğin yeniden yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışması ise Dökmen (1991) tarafından gerçekleştirilmiştir. Dökmen (1991) ölçeğin değerlendirmesinin medyanlar üzerinden yapılmasını önermiştir.

Dökmen bu çalışmanın bulgularında kadınsılık ölçeği için güvenirliğin .77, erkeksilik ölçeği için ise .71 olduğunu saptamıştır. Bu çalışmada Dökmen'in önerdiği değerlendirme yöntemi kullanılmıştır.

2.3. İşlem Yolu

Araştırmada kullanılan BEM cinsiyet rolü envanteri, sporcu bayanlara antrenman öncesinde antrenörlerinden izin alınarak, soyunma odalarında; akademisyen bayanlara odalarında ve spor yapmayan kadınlar (sedanter) ise kurumlarında amirlerinden izin alınarak odalarında uygulanmış ve veriler uygulamanın hemen sonrasında toplanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde; betimsel istatistiksel teknikler 3 x 1 (Grup x ölçüm) ANOVA ve k^2 tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın hata payı .05 olarak alınmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde toplanan verilerin istatistiksel çözümlenmeleri sonucunda elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş ve tablolar açıklanmıştır. Araştırma grubunun cinsiyet rollerine göre dağılımı tablo-1 de verilmiştir.

Tablo-1 : Araştırma grubunun cinsiyet rollerine göre dağılımı

(%)	Erkeksi	Kadınsı	Androjen	Belirsiz	Total
Elit Bayan Sporcular	18 %	2 %	75 %	5 %	100
Akademisyen Kadınlar	37 %	0 %	53 %	10 %	100
Spor Yapmayan Kadınlar	7 %	71 %	20 %	2 %	100
Toplam (%)	62	73	148	17	300

Cinsiyet rolleri açısından gruptaki birey dağılımına bakıldığında, grubun genel dağılımının parametrik değerlendirmeye olanak tanımlanmadığı görülmektedir. Bu nedenle yapılan k^2 testi sonucunda $\{k^2(6,1) = 16.250; P=0.001\}$ olduğu gözlenmektedir. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında fark olduğunu belirtmektedir.

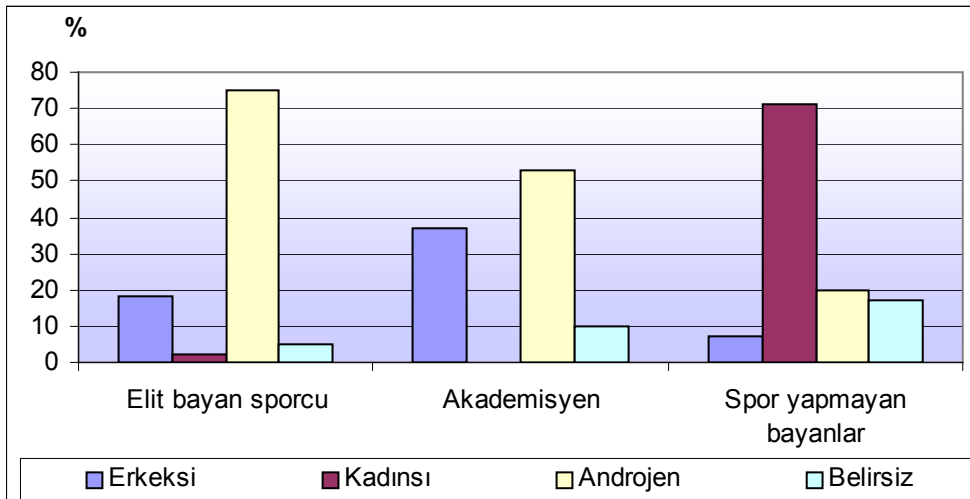
Araştırma sonuçlarında kadın sporcuların %75'i, Akademisyen kadınların %53'ü ve spor yapmayan kadınlar ise sadece %20'si Androjen özellik gösterirken, belirsiz özellik gösterenlerin %10'luk bir dilimle akademisyen kadınlar arasında gözlenmiştir. Kadınsı özellik spor yapmayan kadınlarda %71 iken akademisyen kadınlar arasında %0'dır, erkeklik ise akademisyen kadınlar arasında %37 iken, elit bayan sporcularda %18'dir.

Bu doğrultuda, akademisyen kadınlar ile elit (Son üç yıl içerisinde Türkiye şampiyonasında 1.2.3. sırayı almış olan bireysel ve takım sporcuları) kadın sporcular arasında androjen özellik daha yüksektir.

Spor yapmayan kadınlarda ise kadınsı özellikler daha yüksek bulunmuştur.

Grup dağılımına ilişkin grafikler verilmiştir.

Çizelge 1- : Elit kadın sporcuların, akademisyen kadınların ve spor yapmayan (sedanter) kadınların cinsiyet rol özellikleri dağılım grafiği

Araştırma grubunun olumlu sosyal kabuledilebilirlik özellikleri Tablo-2'de verilmiştir.

Tablo- 2 : Araştırma grubunun olumlu sosyal kabuledilebilirlik özellikleri.

Olumlu Sosyal Kabul Edilebilirlik	X	Ss	F	P
Elit Kadınlar	62.28	5.41	3.067	0.48*
Akademisyen Kadınlar	63.97	4.98		
Spor yapmayan kadınlar	63.24	4.00		

* P< .05

Olumlu özelliklerde araştırma grubunun ANOVA sonuçlarına göre gruplar arasında fark olduğu { $F(2,298)= 3.067$; $p=0.048$ } görülmektedir. Farkın hangi gruptan geldiğini belirlemek için yapılan Post HOC Tukey HSD sonucuna göre farkın elit kadın sporcularla akademisyen kadınlar arasında olduğu bulunmuştur.

Araştırma grubunun olumsuz sosyal kabuledilebilirlik özellikleri Tablo-3'de verilmiştir.

Tablo-3: Araştırma grubunun olumsuz sosyal kabuledilebilirlik özellikleri.

Olumsuz Sosyal Kabul Edilebilirlik	X	Ss	F	P
Elit Kadınlar	17.29	5.52	7.219	0.001**
Akademisyen Kadınlar	23.36	6.58		
Spor yapmayan kadınlar	19.59	5.67		

** P< .001

Olumsuz özellikler açısından araştırma grubunun ANOVA sonuçlarına baktığımızda gruplar arası fark { $F(2,298) = 7.219$; $p = 0.001$ } elit kadın sporcularla, akademisyen kadınlar; elit sporcularla, spor yapmayan kadınlar arasında olduğu gözlenmektedir.

4. TARTIŞMA

Toplumca benimsenen kadınsı özelliklerin hepsine sahip olup, erkeksi özellikler taşımayanlar kadınsı, toplum tarafından erkeksi cinsiyet rolüne uygun olarak kabul edilen özelliklerin hepsine sahip olup, kadınsı özellikler göstermeyenlere Bem Cinsiyet Rolü yaklaşımına göre erkeksi adı verilir. Bir bireyin düşük düzeyde kadınsı ve erkeksi olması belirsiz, yüksek düzeyde kadınsı ve erkeksi olması ise androjen rol davranımı olarak adlandırılır, (Kavunucu, 1987).

Spor yapan, yapmayan ve toplumda başarılı olarak nitelenen konumda akademisyen kadınları Toplumsal Cinsiyet Rollerini açısından karşılaştırmak amacıyla yapılan çalışmada;

Androjen rol özellik yüzdeleri kadın sporcularda %75, akademisyen kadınlarda %53 ve spor yapmayan (sedanter) kadınlarda ise %20 olarak bulunmuştur. Tüm gruplar içinde, androjen özelliğinin en fazla %75 elit kadın sporcularda, erkeksilik özelliğinin %37 akademisyen kadınlarda, kadınsılık özelliğinin ise %71 ile spor yapmayan kadınlarda baskın olduğu görülmektedir.

Kadınsı rol özellik yüzdeleri, spor yapmayan kadınlarda %71 iken akademisyen kadınlar arasında %0, elit kadın sporcularda ise %2 olarak bulunmuştur. Erkeksi rol özellikleri akademisyen kadınlarda %37 iken elit bayan sporcularda %18, spor yapmayan (sedanter) kadınlarda ise %7 olarak bulunmuştur. Belirsiz rol özellikleri akademisyen kadınlarda %10, elit kadın sporcularda %5, spor yapmayan kadınlarda ise %2 olarak bulunmuştur.

Gruplar arası farkın, elit kadın sporcularda androjen özellik lehine, spor yapmayan kadınlarda kadınsılık özellik lehine ve akademisyen kadınlarda erkeksilik özellik lehine olduğu görülmektedir. Bu bulgular, araştırma denencesini destekler niteliktedir. Zira elit kadın sporcular hem kadınsılık hemde erkeksilik özelliğini barındıran androjen rol özelliğine

sahiptir. Androjen rol özelliğine sahip olan kişilerin daha mücadeleci, kendine güvenen, başarılı, yeri geldiğinde bir erkeğin yapacağı işleri yapacak kadar güçlü, yeri geldiğinde ise daha narin ve duyarlılık gerektiren işlerde bir kadın gibi hareket edebileceği görülmektedir. Bu da tüm modern ve gelişmiş toplumların istediği insan tipidir, Gill (1992).

MC Cutcheon ve Mitchell (1984) çalışmalarında kadın koşucuların androjen ve erkeksi bir yapıya sahip olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca Gill (1992) bu bulgulara benzer şekilde, kadın sporcuların oldukça düşük %13-22 kadınsı özellikler gösterdiklerini yani kadın sporcuların kadınsı cinsiyet rol yönelimi göstermediklerini, kadın sporcuların androjen yönelime erkeksi yönden daha fazla yanıt verdikleri sonucunu bulmuştur. Harris ve Jennings' de (1977) benzer şekilde okul ve kulüp takımlarında yer alan bayan uzun mesafe koşucularıyla yapmış oldukları çalışmada, %17,6'sının kadınsı özellik; %33,8'nin androjen özellik gösterdiğini rapor etmişlerdir. Spence ve Helmreich (1978) yaptıkları çalışmanın sonucunda diğer araştırmalara benzer şekilde kadın sporcuların %39'nun androjen özellikte olduğunu ve sadece %10 'nun kadınsı özellik gösterdiğini bulmuştur.

Türkiyede yapılan çalışmalarda ise Melli (2000), bireysel spor yapan va yapmayan kadınların cinsiyet rol özelliklerini karşılaştırdığında, androjen, ekeksilik ve kadınsılık rol özellikleri arasında anlamlı fark bulmuştur.

Bu araştırmaların dışında, Wrisper, Draper ve Everett (1988) yaptıkları araştırmada, bir çok kadın sporcunun kadınsı özellik gösterdiğini, erkek sporcuların ise cinsiyet rolü açısından eşit dağılım gösterdiğini bulmuşlardır. Yine Koca, Aşçı ve Kirazcı' nın (2003) yaptıkları çalışmada, spora katılımın toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisi göze alındığında, sporcuların erkeksilik ve androjen puanlarının sporcu olmayanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Choi ise, erkeksilik ve spor arasındaki ilişkiyi iktidar kavramı çerçevesinde ele almış ve bilim ile diğer erkek egemen meslek alanlarında da bireysellik ve rekabetin ön planda olduğu ve hem

kadının hem de erkeğin başarılı olabilmek için bireyci, yarışmacı, risk almaya istekli ve hırslı olmak zorunda olduklarını belirtmektedir. Ayrıca Spence, Helmreich ve Stapp (1975), androjen özelliğe sahip olan bireyin kendi benliğine de saygısı olacağı fikrini savunurken, bunun sonucu olarak da böyle bir bireyin çevresini ve dünyayı daha çok sevebileceğini, dolayısıyla daha sağlıklı bir psikolojik yapıya sahip olabileceğini belirtmektedir.

MC Cutcheon ve Mitchell (1984), Gill (1992), Harris ve Jennings (1977) ve Spence ve Helmreich (1978), Koca, Aşçı ve Kirazcı (2003) ve Melli (2000)'in yaptıkları araştırmanın sonuçları yaptığımız araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Akademisyen kadınlarda ise erkeksilik özelliğinin baskın olduğu görülmektedir. Bunu sebebinin ise akademisyen kadınların akademik yaşantılarında erkeklerle birebir mücadele etmelerinden ve başarı güdüsünden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Akademisyen ve başarılı iş kadınlarının cinsiyet rol özellikleriyle ilgili çalışmalara bakıldığında, Basow (1994) tarafından yapılan çalışma kolej öğrencilerinin okullarındaki erkek ve kadın profesörleri değerlendirmesiyle ilgilidir, öğrencilerin çoğu bayan profesörleri değerlendirirken önyargılı davranmıştır. Araştırma bulgularına göre birçok öğrenci kadın profesörlerin öğrencileri değerlendirirken çifte standart uyguladığını düşünmektedir. 1000'den fazla öğrencinin öğretim üyelerini değerlendirmek için hazırladığı 26 soruluk 5 faktörlü anket (bilginlik, gruplar arası yöneticilik, öğrenciler arası yöneticilik, organizasyon yeteneği ve dinamiklik) sonucunda, kadın profesörlerin erkek profesörlere göre daha negatif algılandıklarını ve Bem Cinsiyet Rol Envanterine göre, cinsiyet rol özellikleri karşılaştırıldığında ise kadın profesörlerin erkeksi ve androjen rol özelliklerinin baskın olduğu gözlenmiştir.

Yine, Mac Donald (2002)'de, 18 – 35 yaş arası kolejli kadınlarla, daha yaşlı ve az eğitim almış kadınları karşılaştırdığı araştırmasının sonucunda

daha yaşı ve az eğitim almış kadınların kadınsı özelliklerinin yüksek,kolejli kadınların ise ısrarcı, bağımsız, başarılı ve mücadeleci bir yapıya sahip olduğu saptamıştır.

Maggard (2003)'de liderlik ve toplumsal cinsiyet üzerine yaptığı çalışmada liderlik rolünün iş memnuniyetine olan etkisini araştırmış, araştırmanın sonucunda yüksek düzeyde iş memnuniyeti olan lider kadınlar ile liderlik özelliği daha düşük olan iş kadınları arasında fark olduğunu bulmuştur. Bu çalışmada, yüksek düzeyde iş memnuniyeti olan lider kadınların kadınsılık özelliği daha yüksek olan kadınlara göre daha erkeksi ve androjen olduğu saptanmıştır.

Yapılan bu araştırmaların bulguları, bu araştırmanın bulgularını yani, elit kadın sporcuların ve akademisyen kadınların erkeksi ve andojen rol özelliklerinin yüksek olduğunu, destekler niteliktedir.

Spor yapmayan kadınlarda ise kadınsılık özelliğinin daha baskın olduğu görülmektedir. Spor yapmak bireylerde erkeksilik özelliğini baskın hale getirmektedir. Buna bağlı olarak spor yapmamak da kadınsılık özelliğini baskın hale getirmektedir. Her ne kadar araştırma grubunda ki kadınlar meslek sahibi olsalarda spor yapmamaları onların kadınsılık özelliğini baskın hale getirmekte ve daha çok duygusal işlerde başarılı olmalarını sağlamaktadır.

Spor yapmayan kadınların cinsiyet rol özellikleriyle ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda Spence ve Helmreich (1978) kadın sporcuların %39'nun androjen özellikte, %10'nun ise kadınsı özellikte olduğunu, sporcu olmayan kadınların ise %32'sinin kadınsı özellik, %27'sinin androjen özellik gösterdiğini bulmuşlardır.

Ayrıca Le Unes ve Nation (1989), erkeksilikten daha fazla kadınsılık gösteren kadınların daha fazla cinsiyet rol çatışması gösterdiklerini ve bu

kadınların erkeksi androjen olanlara göre daha fazla sıkıntılı olduklarını saptamıştır.

Shimonaka, Nakazato, Kawaai ve Sato (1997)'de androjen ve başarı yönelimi üzerine yaptıkları çalışmada ise yaşları yüksek olan kadın deneklerin kadınsı özelliklerinin yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırma grubunun, sosyal kabuledilirlik olumlu özellikleri karşılaştırıldığında elit kadın sporcularla, akademisyen kadınlar arasında fark olduğu,olumsuz özellikleri karşılatırıldığında ise elit kadın sporcularla akademisyen kadınlar ve elit kadın sporcularla spor yapmayan kadınlar arasında fark olduğu bulunmuştur.

Gruplar arasında olumlu sosyal kabuledilirlik özellikleri yönünden fark olduğu görülmektedir. Olumlu rol özellikleri açısından (kendine güvenen, dürüst, güvenilir, konuksever...vs.) bu araştırmada elit kadın sporcular ve akademisyen kadınlar arasında fark olduğu görülmektedir.

Grup arasında olumsuz sosyal kabuledilirlik özellikleri yönünden fark olduğu görülmektedir. Olumsuz rol özelliklerinin (Kıskanç, karamsar, dedikodu yapan, asık suratlı..vs.) araştırma sonucunda elit kadın sporcularla, akademisyen kadınlar ve spor yapmayan kadınlar arasında olduğu görülmektedir.

Son olarak, olumlu ve olumsuz sosyal kabuledilirlik ile ilgili çalışmalara baktığımızda, Miller (1974), sporcu kadınların sporcu olmayan kadınlardan daha zeki, düşünceli, kendine güvenen,durağan,insaflı ve sebatlı olduklarını ve kendilerini mutlu hissettiklerini bildirmiştir.

Melli (2000), ise yaptığı araştırmasında sosyal kabuledirlik ile ilgili guruplar arasında farklılık bulamamıştır. Sosyal kabuledilirlik ile ilgili çok fazla araştırma olmamasından dolayı, Miller (1974)'ın yaptığı araştırma, yaptığımız

araştırma bulgularını desteklemekte, Melli (2000)'nin yaptığı araştırma ise bulgular açısından benzerlik göstermemektedir.

Elit kadın sporcular ve akademisyen kadınların androjen rol özelliklerinin yüksek çıkması, buldukları sosyal çevreleri ve uğraştıkları branşlar düşünüldüğünde beklenen bir sonuçtur.

Çünkü androjen yapı kadınsılık ve erkeksilik rol özelliğini içinde barındıran gerektiği zaman mücadelecisi, güçlü ve kendine güvenen, gerektiği zaman ise daha hassas işlerde başarıya götüren, çağdaş toplumların modern insan tipidir. Bunun yanında akademisyen kadınlarda erkeksilik rol özelliğinin daha yüksek çıkması, iş ortamlarında hem kendi cinsleriyle hem de karşı cinsle sürekli rekabet içinde olmalarından dolayı daha katı bir yapı geliştirmelerine ve kadınsı özelliklerini geri planda bırakmalarına neden olmaktadır.

Bu sonuçlarla doğru orantılı olarak, spor yapmayan kadınların kadınsılık rol özelliklerinin daha yüksek çıkması, sosyal ortamları itibariyle daha az mücadele gerektiren işlerde çalışmalarını ve kendilerine daha fazla zaman ayırmalarıyla açıklanabilir.

Araştırmaya katılan bu üç grubun sosyal kabuledilirlik özellikleri karşılaştırıldığında olumlu rol özelliklerinin elit kadın sporcuların ve akademisyen kadınların lehine olduğu, olumsuz rol özelliklerinin ise spor yapmayan kadınlarda daha yüksek olduğu görülmektedir. Çünkü hem elit kadın sporcular hem de akademisyen kadınlar iş doyumu ve egosal tatmin açısından spor yapmayan kadınlara nazaran daha avantajlıdır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacı; Spor yapan, yapmayan ve toplumda başarılı olarak nitelenen konumda akademisyen kadınları toplumsal cinsiyet rolleri açısından karşılaştırmaktır.

Gruplar arası fark olup olmadığını saptamak amacıyla uygulanan k^2 testi sonucunda $\{k^2(6,1) = 16.250; p=0.001\}$ olduğu gözlenmektedir. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında fark olduğunu belirtmektedir.

Yapılan araştırma bulgularına göre androjen rol özellik yüzdeleri kadın sporcularda %75, akademisyen kadınlarda %53 ve spor yapmayan(sedanter) kadınlarda ise %20 olarak bulunmuştur.

Kadınısı rol özellik yüzdeleri, spor yapmayan kadınlarda %71 iken akademisyen kadınlar arasında %0, elit kadın sporcularda ise %2 olarak bulunmuştur. Erkeksi rol özellikleri akademisyen kadınlarda %37 iken elit bayan sporcularda %18, spor yapmayan(sedanter) kadınlarda ise %7 olarak bulunmuştur. Belirsiz rol özellikleri akademisyen kadınlarda %10, elit kadın sporcularda %5, spor yapmayan kadınlarda ise %2 olarak bulunmuştur.

Gruplar arası sosyal kabuledilebilirlik özellikleri çok yönlü ANOVA uygulanarak saptanmış buna göre; olumlu özelliklerde araştırma grubunun ANOVA sonuçlarına göre gruplar arasında fark olduğu $\{F(2,298)= 3.067; p=0.048\}$ görülmektedir. Farkın hangi gruptan geldiğini belirlemek için yapılan Post HOC Tukey HSD sonucuna göre farkın elit kadın sporcularla akademisyen kadınlar arasında olduğu bulunmuştur.

Olumsuz özellikler açısından araştırma grubunun ANOVA sonuçlarına baktığımızda gruplar arası fark $\{F(2,298) = 7.219; p= 0.001\}$ elit kadın sporcularla, akademisyen kadınlar; elit sporcularla, spor yapmayan kadınlar arasında olduğu gözlenmektedir.

Sonuç olarak, elit kadın sporcuların androjen, akademisyen kadınların erkeksi,spor yapmayan kadınların ise kadınsı rol özelliklerine sahip olduğu ayrıca elit kadın sporcular ve akademisyen kadınların olumlu sosyal özelliklere sahip olduğu ve spor yapmayan kadınların ise olumsuz sosyal özelliklere sahip olduğu bulunmuştur.

Araştırma sonucunda verilecek öneriler şöyle sıralanabilir,

- Bu türde bir araştırma organize edilmek istenildiğinde iş kadınları ayrı bir grup olarak değerlendirilebilir.
- Erkek ve kadınlar aynı çerçevede ele alınan verilerle karşılaştırılabilir.
- Erkek akademisyenler, sporcular ve spor yapmayanlar karşılaştırılabilir.
- Denek gruplarının sayısının artırılmasıyla parametrik istatistik olanaklı hale getirilebilir.
- Araştırmada eğitim düzeyleri ayrı bir değişken olarak ele alınıp incelenebilir.
- Spora yeni başlayanlarla daha ileri düzeyde yada uzun süre spor yapanların karşılaştırılması yapılabilir.

ÖZET

Elit kadın sporcular ve kadın akademisyenler ile spor yapmayan kadınların toplumsal cinsiyet rol özelliklerinin karşılaştırılması

Bu araştırmanın amacı, toplumda farklı statülerde yer alan kadınların (akademisyen kadınlar ve elit kadın sporcular), toplumsal cinsiyet rol özelliklerinin, sedanter kadınlar ile karşılaştırmaktır.

Bu amaçla araştırmaya, Ankara ilinde bulunan 100 elit kadın sporcu (Son 3 yıl içerisinde Türkiye şampiyonalarında 1.2.3 olan bireysel ve takım sporcuları ile milli sporcular) yaş 23,01 + 2,75, 100 akademisyen kadın (Ankara, Gazi, Başkent Üniversitelerinden 70 profesör, 20 doçent, 10 öğretim görevlisi) yaş 43,35 + 6,53 ve 100 sedanter kadın (Merkez Bankası, DPT ve SSK'da ki memur kadınlar) yaş 35,33 + 8,16 katılmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak Bem (1974) Cinsiyet Rol Envanteri kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular k^2 testi ve ANOVA ile değerlendirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, elit kadın sporcuların %75'i, akademisyen kadınların %53'ü ve spor yapmayan kadınların %20'si androjen özellik, ayrıca akademisyen kadınların %10'nun belirsiz özellik gösterdikleri bulunmuştur { $k^2 (6,1) = 16.250; p= 0.001$ } .

Kadınsı özellik, spor yapmayan kadınlar arasında %71 iken akademisyen kadınlar arasında %0'dır. Bu doğrultuda spor yapmayan kadınlarda kadınsı özellikler daha yüksek bulunmuştur { $k^2 (6,1) = 16.250; p= 0.001$ } .Erkeklik ise akademisyen kadınlar arasında %37 iken, elit bayan sporcularda %18'dir. Tüm sonuçlar doğrultusunda akademisyen kadınlar ile elit kadın sporcularda androjen özelliğin daha yüksek olduğu bulunmuştur { $k^2 (6,1) = 16.250; p= 0.001$ } .

Araştırma grubunun olumlu sosyal kabuledilirlik özellikleriyle ilgili sonuçlara bakıldığında elit kadın sporcularla, akademisyen kadınlar arasında fark olduğu { $F(2,298) = 7.219; p= 0.001$ } ve farkın elit kadın sporcularla akademisyen kadınlar arasında olduğu bulunmuştur, olumsuz özellikler açısından sonuçlara bakıldığında ise gruplar arasında fark olduğu { $F(2,298) = 7.219; p= 0.001$ } ve farkın her üç gruptan kaynaklandığı bulunmuştur.

Sonuç olarak, elit kadın sporcuların androjen, akademisyen kadınların erkeksi ve spor yapmayan kadınların ise kadınsı rol özelliğine sahip olduğu görülmektedir. Elit kadın sporcular ve akademisyen kadınlar olumlu sosyal rol özelliği gösterirken, her üç gruptaki kadınların olumsuz sosyal rol özelliği açısından birbirinden farklı olduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler : Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Rolü, Androjen Cinsiyet Rol, Erkeksi Cinsiyet Rol, Kadınsı Cinsiyet Rol.

SUMMARY

Gender role properties comparison of elite women athletes and academics women with non-athletes women

The purpose of this study is to compare social sexual role characteristics women (academicians and elite sportswomen) with sedentary women, which are from different social positions.

For this purpose, 100 elite sportswomen from Ankara, (which became 1st, 2nd and 3rd in Turkey championships which are individual, team members and national players) of whom age average 23,01 + 2,75; 100 academician women from (Ankara, Gazi, Başkent, Universities consisting of 70 professors, 20 associate professors, 10 teaching assistants) of whom age average 43,35 + 6,53 and 100 sedentary women (which are officers at Central Bank, DPT and SSK) of whom age average 35,33 + 8,16, joined the research.

In study Bem (1974) Sexual Role Inventory is used as data collection tool. Results obtained from the research are evaluated with χ^2 test and ANOVA. According to the results obtained in the research, it is found that 75% of elite sportswomen, 53% of academician women and 20% of women who are not doing sports show androgen characteristics and also 10% of academician women show uncertain characteristics { $\chi^2 (6,1)=16.250; p=0.001$ }.

While 71% of women who are not doing sports has feminine characteristics it is 0% for academician women .Thus, it is found that women who are not doing sports have more feminine characteristics { $\chi^2 (6,1) = 16.250; p=0.001$ } . More over while masculinity is 37% for academician women, it is 18% for elite sportswomen. When all results are consider, it is found that androgen characteristics are higher for elite sportswomen and academician women { $\chi^2 (6,1) = 16.250; p=0.001$ }.

It is observed that when positive social acceptability characteristics are considered, there exists a difference between elite sportswomen and academician women { $F(2,298) = 7.219; p=0.001$ }, when negative characteristics are considered there exist differences between elite sportswomen and academician women also between elite sportswomen and women who are not doing sports { $F(2,298) =7.219; p=0.001$ } .

As a result, it is seen that elite sportswomen have androgen characteristics, academician women have masculine characteristics and women who are not doing sports have feminine characteristics. While elite spotswomen and academician women show social role features, it can be said that the women in all three groups differ from each other considering their negative social role features.

Key Words : Gender, Gender Role, Androgyny, Masculinity, Femininity.

KAYNAKLAR

- ALYANAK, Y.İ. (1997).”Toplumsal Cinsiyet ve Kadın çalışmaları” H.Ü.Bilim Uzmanlığı Tezi.
- ARCHER, J., LLOYD, B. (2002). Sex and gender Commonsens beliefs and psychological research strategies.
- BANDURA, A. (1977). Social learning theory. Englewood Cliffs: Printice-Hall, inc.
- BASOW, S. (1994). Student Ratings of Professors are not Gender Blind
Erişim : <http://www.awn-math.org/newsletter/199409/basow.html>.
Erişim Tarihi : 08.06.2006
- BAŞARAN, F. (1974). Psiko-sosyal gelişim: 7-11 yaş çocukları üzerinde yapılan bir araştırma. Ankara: A.Ü.D.T.C.F.yayınları- Kalite matbaası.
- BEM, S.L. (1972). “Psychology looks at sex roles”, University of California
- BEM, S.L. (1974). The meausurement of psychological androgyny. *Journal of consulting and Clinical Psychology*, 42, 155-162
- BEM, S.L. (1981). Gender Schema Theory: A Cognitive account of sex typing: *Psychological Review*, 88 (4), 354-364
- BEM, S.L. (1993). The lenses of gender. New Haven and London: Yale University Press.
- BHASİN, K. (2003). Toplumsal Cinsiyet “Bize yüklenen Roller” Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.
- BUTLER, J. (1990) Gender Trouble: feminism and the subversion of identity. New York: Routledge
- CANTEKİNLER, B. (2005) Çalışma, “Cinsiyet konusu çalışmaya devam edilmeli mi?” *Türk Psikoloji Bülteni*, 11 (36) 10-15
- CONNELL, R.W. (1995). Masculinities. Berkeley.CA University of California Press.
- DEAUX, K. (1984). From individual differences to social categories: Analysis of a decades’s research on gender. *American psychologist*, 39, 105-116

- DEAUX, K. (1985). Sex and gender – Annual review of psychology, 36, 49-81
- DÖKMEN, Z. (1991). Bem cinsiyet rolü ve envanterinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *D.T.C.F.Dergisi*, 12 (39), 39-56
- DÖKMEN, Z. (1997). Çalışma,Cinsiyet ve cinsiyet rolleri ile ev işleri ve depresyon ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 12 (40), 19-37
- DÖKMEN, Z. (2004). Toplumsal Cinsiyet. Sistem Yayınevi.
- DUDA, J. (1983). A multidimensional approach to the study of sex and cultural differences in motivation. Paper presented at the North American society for the psychology of sport and physical activity conference. East lansing,M I.
- DURKİN, M. (1987). Social cognition and social context in the construction of sex differences.New York.
- ERİZO, A., ARCHER, T. (2000). Psychological androgyny and creativity : Dynamic role and personality trait. *Social Behavior and Personality : An International Journal*, 28, 423-435
- FAST, I. (1993). Aspects of early gender development, New York: Guildford press.
- GİLL, D.L. (1986). Gender roles and sport behaviour.Psychological dynamics of sport.Champaign; Human Kinetics, 79-94
- GİLL, D.L. (1992). Gender and sport behaviour. In T.S Horn (Ed). *Advances in sport psychology*.Champaign: Human Kinetics, 143-160
- HARRİS, D.V., JENNİNG, S.E. (1997). Self perceptions of female distance. *Annals of the New York Academy of sciences*.
- HUDSON, J. (1978). Physical parameters used for female exclusion from law enforcement and athletics-ın C.Oglesby (Ed). *Women and sport from myth to reality*. Philadelphia Lea and Febiger.
- KANDİYOTİ, D. (1982). Kadınlarda psiko- sosyal değişim ve kuşaklar arasında bir karşılaştırma. (Der).N. Abadan Unat. *Türk Toplumunda Kadın*. (2.Baskı). İstanbul, 311-339
- KAVUNCU, A.N. (1978). Bem Cinsiyet rolü envanterinin Türk toplumuna uyarlama çalışması. (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlık Tezi) Ankara H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- KESSLER, S., MC KENNA, W. (1978). *Gender An Ethnomethodological Approach*. Chicago, IL, University of Chicago Press.
- KLODECKA, J. (1993) Advantages-obstacles-Psychological costs of women's sport activity. *10 th World Congress of Sport Psychology*. Skiathos, Hellas, 279-280
- KOCA, C., AŞCI, H., KİRAZCI, S. (2005). Gender-Role Orientation of Athletes and Nonathletes in a patriarchal society: A study in Turkey.
- KOCA, C., AŞCI, H. KİRAZCI, S. (2003). "Takım ve bireysel sporlarla uğraşan kadın ve erkek sporcuların ve sporcu olmayanların toplumsal cinsiyet rol eğilimi" *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10, 3-9
- KONSTANTİNİDOU, X., HARAHOUSOU, Y., MANTİS, K. (2000). The role of significant others on elite female athletes' career. *10 th World Congress of Sport Psychology*. Skiathos, Hellas, 273-274
- KRAWCZYNSKI, M., TLOKİNSKI, W. (1997). Gender differences in assessment of body image, among students of the university school of physical education. *10 th World Congress of Sport Psychology* Skiathos, Hellas.
- LE UNES, A.D., NATION, J.R. (1989). *Sport psychology: An Introduction*-Chicago: Nelson-Hall.
- LORBER, J. (1994). *Paradoxes of Gender*- New Haven Ct: Yale University press.
- MATLİN, M.W. (1996). *Myths, science and the construction of gender the psychology of women*. New York: Harcourt Brace college. Pub.
- MACCOBY, E., JACLİN, C. (1974). *The psychology of sex differences*, Stanford University press.
- Maggard, M. (2003). *Leadership and Gender Roles : Job Satisfaction of women at work*. Capella University.
- MC CUTCHEON, L.E., LİPS, H.M. (1978). Participation in competitive amateur sports as a function of psychological androgyny. *Sex Roles*.
- MAC DONALD, C. (2002). *Successful Female Education*, <http://www.csold.edu/kmact/html>
- MELLİ, N. (2000). "Bireysel ve takım sporları yapan bayan ve erkekler ile spor yapmayan bayan ve erkeklerin cinsiyet rollerinin karşılaştırılması" (Bilim Uzmanlığı Tezi) H.Ü Sağlık Bilimleri.

- MYERS, A.E., LIPS, H.M. (1978). Participation in competitive amateur sports as a function of psychological androgyny. *Sex Roles*, 4, 571-578
- OGLESBY, C.A., HILL, K.L. (1993). Gender and sport in .Robert N.Singer, M.Murphey, L.K.Tennant (Eds.) *Handbook of research on sport psychology*. New York: Macmillian Publishing company.
- PETERSON, S.L., WEBER, J.C., TROUSDALE, W.W. (1967). Personality traits of women in team sports and women in individual sports. *Research quarterly*.
- RICHARDSON, W.L. (1981). "The Dynamics of sex and gender. Ohio State University. Houghton Mifflin Company, Boston.
- SAKALLI, N. (2003). Çalışma, "Kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik ve duygulu cinsiyetçilik kuramı" *Türk psikoloji yazıları*, 6, 11-12
- SHIMONAKA, Y., NAKAZATO, K., KAWAAI, C., SORTO, S. (1997). Androgyny and successful adaptation across the life span among Japanese adults. Tokyo Metropolitan Institute of Gerontology. Pub.Med.
- SPENCE, J. (1985). Gender identity and its implications for the concepts of masculinity and femininity. in TB.Sonderegger (ed) *psychology and gender*. London: University of Nebraska press.
- SPENCE, J. T. , HELMREICH, R. VE STAPP, J.(1975) . " Ratings of Self and Peers on Sex Role Attributes and Their Relation to Self-esteem and Conception of masculinity and Femininity" *Journal of personality and Social Psychology*, 32, 29- 39.
- TÜRKÖNE, M. (1995). Eski Türk toplumunun cinsiyet kültürü . Ankara: Ark yayınevi.
- TEZCAN, M. (1974). Türklere ilgili stereotipler ve Türk değerleri. Ankara: A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayınları.
- WELLS, C.L. (1985). Women sport and performance A physiological perspective. Champaign: Human Kinetics Books.
- WHARTON, S.A. (2005). *The Sociology of Gender*. Black well publishing.
- WHITE, S.A. (1991). The effect of gender and age on causal attribution in softball players. *International Journal of Sport Psychology*, 24, 49-58

EKLER

EK - 1

Cinsiyet : EKLER
Yaş : EK. 1
Spor Yaşı :
Yaptığı Spor Dalı :

Kendinizi Tanımlayınız

1.Bana göre kesinlikle doğru değil

2.Bana göre genellikle doğru değil

3.Bana göre bazen doğru

4.Bana göre arasıra doğru

5.Bana göre çoğunlukla doğru

6.Bana göre genellikle doğru

7.Bana göre her zaman doğru

Kendine güvenen	
Sıkılgan	
Dürüst	
Kendi İnançlarını Savunan	
Fedakar	
Kıskanç	
Girişken	
Boyun Eğen	
Güvenilir	
Etkileyici, güçlü	
Ağırbaşlı, ciddi	
Karamsar	
Riski göze almaktan çekinmeyen	
Duygusal	
Konuksever	
Hırslı	
Gönül alan	
Dedikodu yapan	
Lider gibi davranan	
Kadınsı	
Uyum sağlayabilen	

Gözüpek	
Başkalarının İhtiyaçlarına duyarlı	
Kibirli	
Ailesine karşı sorumlu	
Yumuşak nazik davranan	
Etrafına karşı saygılı	
Otoriter	
Merhametli	
Ne yapacağı belli olmayan	
Sözünde duran	
Cana yakın	
İşinde ciddi ve sorumlu olan	
İdealist	
İncinmiş duyguları tamir etmeye istekli	
Asık suratlı	
Cömert	
Tatlı dilli	
Yardımsız	
Erkeksi	
Namurlu	
Bencil	

Saldırgan	
Sadık	
Hoşgörülü	
Haksızlığa karşı tavır alabilen	
Sevecen	
Sistemsiz, plansız	
Kuralcı, katı davranan	
Kaba dil kullanmayan	
Dostça davranan	
Baskın, tesirli	
Anlayışlı	
Yapmacık davranan	
Duyularını açığa vurmeyen	
Hassas	
Samimi	
Mantıklı davranan	
Çocukları seven	
Tutucu	

ÖZGEÇMİŞ

İnci NOYAN, 1978 yılında Ankara'da doğdu. Atatürk Lisesini bitirdikten sonra 1997 yılında Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okuluna girerek 2003 yılında mezun oldu. 2003 yılında 1 yıl boyunca TED Ankara Kolejinde Beden Eğitimi Öğretmenliği yaptı,daha sonra RENEWA Wellness Clup'da Fitness, gym & cardio ve aerobik eğitmenliği yapmaya başladı, halen RENEWA Clup'da eğitmenlik görevine devam etmektedir.